

MIRCEA MUREȘIANU

Câteva repere de hodonimie istorică rodneană

Toponimia și geografia alcătuiesc un binom științific autentic, pentru că, așa cum aprecia Friedrich Ratzel, „limitele spațial-geografice ale omenirii sunt în același timp și limitele răspândirii toponimelor, iar denominarea unor locuri este o activitate spirituală comună tuturor oamenilor”.

Termenul de *toponimie* este unul polisemantic, semnificând mai întâi *știința care studiază numele de locuri*; al doilea sens este cel de *mulțime a numelor proprii dintr-un anumit spațiu* (ex.: toponimia comunei Rodna, toponimia munților Rodnei, toponimia României, ș.a.), iar al treilea este cel de *mulțime a numelor proprii de locuri dintr-o anumită limbă* (de ex. toponimia germană, toponimia franceză, toponimia românească).

Hodonimia este o subramură interesantă a toponimiei geografice ce are în atenție apelativele prin care sunt desemnate diferitele tipuri de căi de comunicație în sens larg.

În afara drumurilor mari ale țării au existat de-a lungul istoriei noastre o sumedenie de alte drumuri de interes regional sau local, „botezate” după ocupații, după orientarea lor către punctele de trecere (vaduri, vămi, pasuri, trecători, plaiuri etc.).

Tot în sfera de activitatea hodonimiei intră și căile acces spre gospodăriile sau spre proprietățile funciare din spațiul administrativ al așezărilor rurale sau urbane. Dintre acestea, străzile cu numele lor pot oferi date și informații valoroase, constituindu-se într-un reper geografico-istoric extrem de prețios pentru fiecare așezare umană în parte.

Favorabilitățile orografice, mineritul și tranzitul peste munți (din Transilvania spre Bucovina – Moldova și invers) au stat la baza genezei Rodnei, cunoscută ca cea mai veche așezare din Țara Năsăudului, multe secole port-drapelul intereselor tuturor locuitorilor din bazinul superior someșan. Punte de legătură și tranzit, spațiu de colonizare cu populație germană (încă din sec. al XII-lea) sau maghiară (mai târziu), dar cu autohtoni români din toate timpurile, Rodna s-a adunat în actuala vatră în urma unui proces îndelung, complex și complicat, pentru că gradul de dispersie al gospodăriilor în spațiul geografic a fost foarte ridicat vreme de peste un mileniu de năvăliri barbare. Abia după anul ultimei revărsări a hoardelor prădalnice mongolo-tătare în spațiul Văii Rodnei (1717), Rodna a beneficiat de un climat de relativă liniște, pace și securitate.

După anul 1772, când s-a înființat Regimentul de Graniță, Rodna, ca reședință a unei importante companii, cunoaște efectul benefic al normelor de sistematizare promovate de habsburgi în întregul

imperiu.

De prin poieni și rariștile pădurilor, din zona fânațelor subforestiere, gospodăriile sunt dirijate spre vatra de pe axa morfo-hidrografică și habitală de la confluența Someșului Mare cu Izvorul Băilor, acolo unde era conturat încă din Evul Mediu timpuriu centru civic al așezării someșene. Începe o perioadă de prosperitate economică, socială și culturală pentru Rodna, fapt regăsit atât în sporurile geodemografice remarcabile cât și în aspectul de ansamblu al așezării.

Se conturează mai clar trama stradală (rețeaua de ulițe), la început gospodarii grupându-se pe criterii de rudenie, în apropierea moșiilor de lângă sat.

Majoritatea „ulițelor” care se încheagă la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea purtau *apelative de inspirație antroponimică*, fie de la primii gospodari stabiliți acolo, fie de la numele sau supranumele persoanelor aflate în număr mai mare în arealul respectiv.

Apar astfel, rând pe rând, între anii 1770 și 1800, Ulița Bădeanului, Ulița Flămenilor, Ulița Burecenilor, Ulița Vameșului, Ulița lui Ștențal ș.a.

Referitor la hodonimele de inspirație antroponimică, constatăm faptul că unele dintre acestea (destul de numeroase) au dispărut din peisajul toponomastic local, fie o dată cu dispariția familiei care a generat numele (Ulița Vameșului), fie prin strămutarea unor familii în alte locuri (Ulița Ciurli).

Există situații în care urmași ai familiilor care au inspirat numele locuiesc și astăzi pe ulițele respective („bădenii”, „burecenii”, „flămenii” etc.), ulițele păstrându-și numele (cel puțin în tradiția orală). Ulița lui Ștențal (azi Ștențăloaia) și-a păstrat numele chiar dacă urmașii primei familii statornicite acolo au dispărut de mult din spațiul Rodnei.

O altă categorie importantă de hodonime este reprezentată de numele de străzi legate de o serie de *obiective economice* foarte importante pentru obște. O porțiune din actuala Stradă a Sportului a fost botezată Ulița Morii, după ce, la începutul sec. al XX-lea, a fost construit joagărul care asigura atât procesarea primară a lemnului, cât și măcinatul cerealelor. După amenajarea Canalului Morii și construirea morii de cereale în arealul central al vetrei Rodnei (pe un traseu paralel cu Someșul Mare, între Heitaș și Izvorul Băilor), Strada Morii devine cea consacrată până astăzi sub acest nume, chiar dacă cele două obiective, canalul și moara, au dispărut.

O dinamică temporo-spațială aparte au avut și *hodonimele de inspirație oronimică* (de la numele unor forme de relief).

În etapele inițiale de conturare, actuala Stradă a Măgurii, desfășurată pe un traseu impresionant, s-a numit (în jurul anului 1700) „Drumul Râpii” și apoi (sec. al XVIII-lea – al XIX-lea) „Ulița Râpii”, nume sugerate de veritabila prăpastie apărută în frontul terasei Podereiului după o devastatoare rupere de nori petrecută în sec. al XV-lea. Ulița, desfășurată inițial în lunca Someșului, a fost „cocoțată” în partea superioară a terasei Podereiului din rațiuni strategice. Tot de inspirație oronimică este și Ulița Podereiului (un hodonim existent și astăzi sub numele de Strada Podereiului), numele fiindu-i atribuit de la cea mai dezvoltată terasă fluvială a Someșului Mare, în zona microbazinetului depresionar al Rodnei. Ulița a fost botezată cu numele păstrat până astăzi la sfârșitul sec. al XVIII-lea, după ce

autoritățile habsburgice de graniță au atribuit minerilor (cu un regim aparte de cel al grănicerilor-agricultori) mici loturi de teren pentru construirea locuințelor.

Un reper oronimic cu adânci rezonanțe în istoria locală, Dealul Toaca, a inspirat hodonimul „Ulița Tocii” (Strada Toaca / pe Toacă, azi Strada Ineu), cu o vechime certă de peste două secole, pentru că și în spațiul de la poalele acestui deal au fost repartizate, în sec. al XVIII-lea, câteva terenuri pe care minerii și-au construit casele.

Din oronimie este și apelativul „prund”, pentru că are sorgintea în specificul morfo-topografic al albiei majore a Someșului Mare, pe dreapta acestuia, în aval de confluența cu Izvorul Băilor. O luncă întinsă pe câteva hectare, presărată cu pietrișuri și aluviuni aduse de Someșul Mare la revărsări, a fost folosită de localnici câteva secole pentru organizarea târgurilor anuale și treieratul cerealelor. Începând cu sec. al XIX-lea, în jumătatea dinspre „Drumul Mare” apar câteva zeci de gospodării, iar drumul marginal de acces spre târg este botezat „Ulița Prundului”, apoi „Ulița Târgului”, iar după al Doilea Război Mondial, când se construiește „centura” de case de pe malul Someșului, devine Strada Sportului (numele acesta a fost inspirat din faptul că în perioada interbelică pe fostul „prund” s-au amenajat câteva terenuri de joacă, în cuprinsul cărora localnicii practicau oina, alergările și adesea jucau fotbal).

Interesante sunt și hodonimele inspirate din *hidronimie*, pentru că numeroase căi de acces spre gospodării sau spre fânațele de pe hotar urmăreau firul unor pâraie. Cea mai cunoscută este Ulița Izvorului (cu variantele din sec. al XVIII-lea – al XIX-lea: Drumul Băilor, Valea Băilor, Drumul Izvorului, Pe Izvor), pentru că însoțește Izvorul Băilor (vigurosul afluent de dreapta al Someșului Mare) pe tot traseul de-a lungul căruia sunt aranjate frumoase gospodării (peste 1,5 km din centrul Rodnei până la Valea Cipului). Strada Izvorului este considerată astăzi, într-un sens mai larg, cea care leagă Rodna de satul aparținător Valea Vinului, pentru că gospodăriile sezoniere sau permanente apar în mai multe puncte de-a lungul acesteia (mai consistentă fiind gruparea de „La Var”).

Ulița Leurdișului și-a tras numele de la pârul omonim (numit și Pârâul Țiganilor, după statornicirea unor reprezentanți ai acestei etnii în zonă), iar astăzi a devenit un sector distinct al Străzii Măgurii.

Ulița Văii Marte („Pe Vale”, „Drumul Văii Marte”) se desfășoară pe o lungime de peste 2 km, de-a lungul pârâului omonim, care la rândul lui și-a tras numele de la Marta (Mărtoaia), o femeie destoinică, ce a avut prima gospodărie la intrarea pe vale.

Interesantă și dinamică, hodonimia rodneană cuprinde și hidronime folosite drept căi de acces, de inspirație *fito-toponimică* (Valea Teiului, Valea Poienii, Pârâul Alunișului ș.a.), *zoo-toponimică* (Valea Ursului), precum și un număr important de hodonime de inspirație foarte diversă.

Un loc aparte îl ocupă hodonimul „Ulița Mare” (cu variantele „Drumul Mare”, „Drumul Principal”), rămas astăzi cu numele de Strada Principală, pentru că inițial acesta deschidea accesul localnicilor și al străinilor de la intrarea în sat până în zona actualii biserici ortodoxe. După înființarea regimentului de graniță, casele s-au extins de-a lungul Someșului Mare și spre Șanț, Drumul Mare continuându-și traseul până la capătul „din sus” al satului (de unde și apelativul „Suseni” folosit o

perioadă de timp). După proclamarea Șanțului ca entitate politico-administrativă de sine-stătătoare (comună grănicerească) în 1773, porțiunea dintre actuala biserică ortodoxă și „capătul satului” s-a numit Ulița Șanțului, iar după stingerea graniței militare, din respect pentru urmașii gospodarilor grăniceri sălășuiți în zonă, porțiunea aceasta de drum principal a fost botezată Strada Grănicerilor (nume păstrat până astăzi).

Cercetată cu atenție și dăruire, hodonimia rodneană poartă în lada ei de zestre povestea fascinantă a facerii și prefacerii acestui loc binecuvântat de Dumnezeu. Aparent niște simple desene pe harta comunei noastre, ulițele satului, ulițele copilăriei atâtor generații de rodneni au asistat secole de-a rândul la bucuriile și necazurile gospodarilor care le-au locuit și folosit.

Hodonymy is an interesting sub-branch of geographical toponymy, which is dedicated to the appellatives by which various types of communication means, in a broad sense, are designated. Besides the broad roads of the country, there have existed during our history, a great number of other roads, which had a regional, or a local importance, and which were `baptized` after various occupations, or their orientation towards passing points (crossings, customs, passes, straights, gorges, etc.)

In the same sphere of hodonymy there also come access paths to households, or land properties, within the administrative space of rural, or urban settlements. Of these, streets with their names can give valuable data and information, being a reference mark giving extremely valuable geographical and historical information about each human settlement.

Most village lanes that appeared at the end of the 18th century, and at the beginning of the 19th century had appellatives that were inspired by antroponymes, either coming from the first inhabitants of that area, or from the name, or surname of the people living in larger numbers in the respective area.

Another important category of hodonymes is represented by names of streets linked with a series of economical objectives, which were very important for the community. A special temporal-spatial dynamics was also characteristic for hodonymes of oronymic inspiration (coming from the names of relief forms).

Also interesting are the hodonymes inspired by hydronyms, as numerous access paths to households, or hay-fields, which followed certain spring, or rivulet banks. Interesting and dynamic, the hodonymy of Rodna, also includes hydronymes, used as access paths, that have a phyto-toponymical inspiration (Valea Teiului – the Lime Valley; Valea Poienii – the Glade Valley; Paraul Alunisului – the Hazel Wood Spring, etc.), and a zoo-toponymical one (Valea Ursului – the Bear's Valley), as well as an important number of hodonymes that have diverse sources of inspiration.